

УДК 378.22:78.087.68

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЗМІСТУ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ-ДИРИГЕНТІВ У КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Шумська Л. Ю.

У статті висвітлюються питання теоретичного обґрунтування змісту професійної підготовки магістрів-диригентів з позицій компетентнісного підходу, запропонована компетентнісно-орієнтована авторська програма змісту дисципліни "Методика викладання хорового диригування" відповідно до завдань формування диригентсько-педагогічної компетенції.

Розгляд змісту фахової підготовки магістрів-диригентів крізь призму компетентнісного підходу вбачається актуальним аспектом сучасної диригентської педагогіки, оскільки компетентнісний підхід у системі диригентської підготовки магістрів стає методологією, яка набуває ознак інструменту модернізації фахової диригентської освіти. Тому мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні змісту фахової підготовки магістра-диригента шляхом упровадження компетентнісно-орієнтованої навчальної програми провідного лекційного курсу "Методика викладання хорового диригування", що у свою чергу виступає чинником осучаснення процесу формування диригентсько-педагогічної компетенції майбутнього викладача диригентсько-хорових дисциплін.

Представлена модель професійної компетентності магістра-диригента, яка включає вокально-слухову, фактурно-аналітичну, мануально-виконавську та диригентсько-педагогічну компетенції. Разом із тим пропонується авторська концепція формування диригентсько-педагогічної компетенції, як системи, що містить низку компонентів – підсистем, які визначають її зміст та практичну спрямованість: історичний, організаційний, методичний та практичний.

Доведено, що впровадження даної методології фахової підготовки магістрів-диригентів сприятиме посиленню когнітивної мотивації в навчальному процесі, розширенню бази професійних знань та практичних умінь у галузі диригентської педагогіки, а також свідчатиме про науково обґрунтований підхід до процесу формування історичного, організаційного, методичного та практичного компонентів диригентсько-педагогічної компетенції, як складової компетентнісної моделі майбутнього хормейстера – викладача диригентсько-хорових дисциплін.

Ключові слова: зміст фахової підготовки, магістр-диригент, компетентнісний підхід; вокально-слухова, фактурно-аналітична, мануально-виконавська та диригентсько-педагогічна компетенції; диригентсько-педагогічна компетенція як система.

В статье освещаются вопросы теоретического обоснования содержания профессиональной подготовки магистров-дирижеров с позиций компетентностного подхода, предложена компетентностно-ориентированная авторская программа содержания дисциплины "Методика преподавания хорового дирижирования" в соответствии с задачами формирования дирижерско-педагогической компетенции, как системообразующего компонента дирижерской педагогики. Доказано, что компетентностный подход в системе дирижерской подготовки магистров является методологией, которая становится инструментом модернизации профессионального дирижерского образования.

По мнению автора, именно рассмотрение содержания профессиональной подготовки магистров-дирижеров сквозь призму компетентностного подхода является актуальным аспектом дирижерской педагогики. В связи с этим цель статьи заключается в теоретическом обосновании содержания профессиональной подготовки магистра-дирижера путем внедрения компетентно-ориентированной учебной программы основного лекционного курса "Методика преподавания хорового дирижирования" с целью модернизации процесса формирования дирижерско-педагогической компетенции будущего преподавателя дирижерско-хоровых дисциплин.

Представлена модель професійної компетентності магістра-дирижера, яка включає вокально-слухову, фактурно-аналитичну, мануально-виконавську та дирижерсько-педагогічну компетентності. Разом з тим пропонується авторська концепція розвитку дирижерсько-педагогічної компетентності, як системи, що містить ряд компонентів – підсистем, що визначають її зміст та практичну спрямованість: історичну, організаційну, методичну та практичну.

Теоретично обґрунтовано, що впровадження даної методології професійної підготовки магістрів-дирижерів сприятиме посиленню когнітивної мотивації в навчальному процесі, розширенню бази професійних знань та практичних умінь в області дирижерської педагогіки, а також стане свідченням науково обґрунтованого підходу до процесу формування історичного, організаційного, методичного та практичного компонентів дирижерсько-педагогічної компетентності, які належать, в свою чергу, компонентам компетентної моделі майбутнього хормейстера – викладача дирижерсько-хорових дисциплін.

Ключові слова: зміст професійної підготовки, магістр-дирижер, компетентний підхід, вокально-слухова, фактурно-аналитична, мануально-виконавська та дирижерсько-педагогічна як система.

The article highlights the matters of the theoretical grounding of the content of the master-conductors' professional training from the perspective of the competence-based approach; there has been offered the competence-based author's program of the content of the discipline CHORAL CONDUCTING TEACHING METHODS in accordance with the goals of forming of the conductorial-pedagogical competence.

The studies of the content of the master-conductors' professional training in the light of the competence-based approach is considered to be a vital aspect of the modern conductorial pedagogics, as the competence-based approach, in the system of the masters' conductorial training, becomes a methodology, which acquires features of an instrument of the professional conductorial training modernization. That's why the purpose of the article lies within the theoretical grounding of the content of a master-conductor's professional training by means of implementing the competence-based educational program of the leading lecture course CHORAL CONDUCTING TEACHING METHODS, which, in its turn, acts as a trigger of updating of the forming process of the conductorial-pedagogical competence of the future teacher of the conductorial-choral disciplines.

There has been presented the model of a master-conductor's professional competence, which includes the vocal-auditory, texture-analytical, manual-performing and conductorial-pedagogical competences. Along with that there has been provided the author's conception of forming the conductorial-pedagogical competence, as the system, which includes a number of components – subsystems defining its content and the practical orientation: historical, organizational, methodical and practical.

It has been proved that the implementation of the present methodology of the master-conductors' professional training shall aid the strengthening of the cognitive motivation in the educational process, widening of the base of professional knowledge and practical skills in the sphere of the conductorial pedagogics, and also shall witness the scientifically proved approach to the forming the historical, organizational, methodical and practical components of the conductorial-pedagogical competence, as the integral part of the competence-based model of the future choirmaster – teacher of the conductorial-choral disciplines.

Key words: content of the professional training, master-conductor, competence-based approach; vocal-auditory, texture-analytical, manual-performing and conductorial-pedagogical competences; conductorial-pedagogical competence, as the system.

Актуальність дослідження і постановка проблеми. Оновлення стандартів вищої освіти в Україні, відповідно до європейської концепції компетентного підходу, передбачає створення чіткої моделі науково обґрунтованих та практично значущих показників фахової компетентності випускника. Тому метою компетентної освіти у вищій школі, у тому числі і в магістерських програмах, є перегляд

змісту та якості освітнього процесу, що має стратегічно змінити результати навчання, а саме, моніторинг навчальних програм та перегляд їх змісту детерміновано до моделі професійної компетентності магістрантів, а також до завдань їх подальшої фахової діяльності.

В системі сучасної музично-педагогічної освіти компетентнісний підхід визнається як методологія, яка стає інструментом модернізації. Саме тому розгляд змісту фахової підготовки магістрів-диригентів крізь призму компетентнісного підходу вбачається **актуальним аспектом** диригентської педагогіки.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблема компетентнісного підходу в галузі музично-педагогічної освіти є предметом розгляду в працях С. Горбенка, К. Кабріль, А. Козир, М. Михаськової, О. Олексюк, Г. Падалки, Т. Пляченко та ін. Однак в існуючих дослідженнях не розглядається процес формування професійної компетентності в системі фахової підготовки магістрів-диригентів.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні змісту фахової підготовки магістра-диригента шляхом упровадження компетентнісно-орієнтованої навчальної програми провідного лекційного курсу "Методика викладання хорового диригування" з метою модернізації процесу формування диригентсько-педагогічної компетенції майбутнього викладача диригентсько-хорових дисциплін.

Проблема професійного становлення магістра-диригента є об'єктом наукових інтересів автора даної статті. Ми приймаємо за основу судження колективу науковців стосовно визначення сутності професійної компетентності: "Професійну компетентність можна розглядати як комплекс теоретичних знань і практичних навичок, що може бути ускладнений у залежності від завдань, цілей і зовнішніх вимог, відповідність набуття практичного досвіду й синтезу знань, де наслідком може бути статус професіонала. ... Педагогічна компетентність містить у собі знання, уміння, навички, а також способи та прийоми їхньої реалізації в діяльності, спілкуванні, розвитку (саморозвитку) особистості" [4, с. 30].

В одному з наших попередніх досліджень була запропонована та науково обґрунтована модель професійної компетентності магістра-диригента, яка включає вокально-слухову, фактурно-аналітичну, мануально-виконавську та диригентсько-педагогічну компетенції [7]. У свою чергу диригентсько-педагогічна компетенція, як система, **містить низку компонентів – підсистем**, що визначають її зміст та практичну спрямованість: **історичний, організаційний, методичний та практичний**.

Потребує подальшого розгляду змістовне наповнення процесу формування диригентсько-педагогічної компетенції, яке, на наш погляд, має здійснюватися в умовах вивчення провідної навчальної дисципліни "Методика викладання хорового диригування" та за структурою знань (змістових) модулів відповідати структурній будові диригентсько-педагогічної компетенції.

Метою викладання навчальної дисципліни "Методика викладання хорового диригування" є виховання висококваліфікованого фахівця, здатного вирішувати важливі завдання навчання з "Хорового диригування" у хорових школах, на вокально-хорових відділах дитячих музичних шкіл, шкіл мистецтв, на музичних відділеннях педагогічних училищ. У ході вивчення "Методики викладання хорового диригування" магістр-диригент має опанувати комплекс необхідних спеціальних знань, педагогічних умінь та навичок для здійснення викладацької діяльності з дисципліни "Хорове диригування". Виходячи з вищевикладеного, компетентнісно-орієнтована авторська програма навчальної дисципліни "Методика викладання хорового диригування" структурована на чотири змістових модулі, що відбивають структуру змісту диригентсько-педагогічної компетенції (надалі – ДПК).

Перший змістовий модуль "Мистецтво хорового диригування. Історичний аспект" відповідає історичному компоненту ДПК та містить три теми.

Тема 1 – "Основні завдання диригентської діяльності" включає визначення та зміст дефініції "Диригування", значення диригентського виконавства як виду музичного мистецтва, характеристику творчої діяльності хорового диригента, у тому числі специфіку диригентської обдарованості та особистісні якості диригента-хормейстера. Окремо розглядається сутність професійних функцій диригента: уміння керувати колективом, встановлювати творчий контакт з виконавцями, лаконічно і ясно формулювати свої вимоги і побажання.

Тема 2 – "Еволюція диригентського мистецтва" є своєрідним екскурсом, що в стислому вигляді, спираючись на знання з галузі історії світового музичного мистецтва, висвітлює процеси становлення диригентської техніки від часів Давньої Греції до сьогодення: від мнемотехнічних рухів, хейрономії і батути до виникнення нового стилю диригування з диригентською паличкою.

Тема 3 – "Роль українських хороших диригентів у розвитку національної диригентської педагогіки" містить інформацію стосовно системи диригентсько-хорової підготовки в Україні у другій половини ХХ та на початку ХХІ століть, методологічних та загальноконцептуальних основ диригентських шкіл Києва, Одеси, Львова, Харкова, класичного комплексу диригентсько-хорових дисциплін, новітніх тенденцій у галузі диригентсько-хорової освіти. Окремо висвітлюється роль видатних українських хороших диригентів у становленні української диригентської педагогіки [5].

Другий змістовий модуль "Науково-організаційні засади диригентської педагогіки" відповідає організаційному компоненту ДПК та містить чотири теми.

Тема 1 – "Предмет та завдання дисципліни "Хорове диригування" роз'яснює значення хорового диригування як одного з основних предметів диригентсько-хорового циклу, аргументує важливість професійної спрямованості хорового диригування на реалізацію завдань музично-естетичного виховання дітей та молоді засобами хорового співу. У контексті теми виявлено мету, завдання дисципліни "Хорове диригування", її місце у системі міждисциплінарних зв'язків, зміст та форми проведення підсумкової звітності.

Тема 2 – "Хорове диригування у системі стандартів середньої та вищої освіти. Нормативні документи" надає магістрам важливу інформацію стосовно нормативних документів, що визначають проблемні питання організації навчально-виховного процесу при вивченні хорового диригування у межах усіх ланок освітньої вертикалі. Магістри мають бути обізнаними у питаннях: що таке державні стандарти освіти, якою є система стандартів середньої та вищої освіти та їх призначення; знайомляться із освітньо-кваліфікаційною характеристикою фахівця та освітньо-професійною програмою підготовки фахівця у системі освіти та культури; вивчають структуру та зміст навчальних планів, графіки навчального процесу, принципи систематизації навчальних дисциплін у навчальному плані підготовки фахівця, сітку розподілу годин, види та форми практики, підсумкову та державну атестацію. Розглядаються форми навчання у класі хорового диригування: індивідуальні заняття, групові заняття, конференції, самостійна робота студентів, практикум, взаємовідвідування; методи навчання у класі хорового диригування та їх класифікація: за джерелом знань, за видами діяльності, за логікою навчального процесу [7].

Тема 3 – "Теоретичні основи організації навчально-пізнавальної діяльності у процесі вивчення хорового диригування" розглядає навчальний процес у класі хорового диригування як складну динамічну інтерактивну систему, якій притаманна єдність і взаємообумовленість навчальної діяльності викладача і навчально-пізнавальної діяльності студента. Окреслюються способи моделювання навчально-пізнавальної діяльності у класі хорового диригування відносно складу і процесу діяльності, а також прослідковуються взаємозв'язок етапів формування знань, способів діяльності і мотивів навчання. Вивчається технологія побудови ієрархічної моделі змісту диригентсько-хорової підготовки, яка є однією з дидактичних умов організації навчально-пізнавальної діяльності [3].

Тема 4 – "Навчальні посібники з методики викладання хорового диригування" передбачає конспектування та вивчення апробованих у диригентській педагогіці праць викладачів – методистів: структуру та зміст робіт; тезисне викладення сутності авторської педагогічної концепції; інноваційні методи оволодіння диригентською майстерністю; порівняльний аналіз практичної та теоретичної складової відомих навчальних посібників; можливість використання матеріалів у навчальних закладах різних типів відповідно до ступенів диригентської підготовки.

Третій змістовий модуль "Методика навчання у класі хорового диригування" відповідає методичному компоненту ДПК та містить три теми.

Тема 1 – "Завдання початкового етапу вивчення хорового диригування" заго-
струє увагу магістрів на необхідності визначення анатомо-фізіологічної характери-
стики та психологічного портрету студента-початківця, складанні його індивідуальної

матриці – характеристики; необхідність засвоєння диригентської постави, будови диригентського апарату, навичок початку диригентського виконання, технічних вправ з розвитку універсальних рухових навичок, основних диригентських схем, комунікаційних прийомів та засобів музичної артикуляції.

Тема 2 – "Методика організації групових занять у класі хорового диригування" розкриває концептуальні засади організації навчально-пізнавальної діяльності з хорового диригування у закладах освіти на засадах принципу поєднання індивідуальної та колективної праці в навчанні, що сприяє підвищенню результативності і ефективності навчання з хорового диригування шляхом упровадження групових форм навчання, доводить переваги структурно-системного підходу як методологічної основи для створення системи організації групових занять з хорового диригування та визначає логіку групової взаємодії на заняттях з хорового диригування: номінальна група, група – асоціація, група – кооперація, група – автономія, група вищого рівня [3; 6].

Окреслені методи проведення занять з хорового диригування з групами різного рівня підготовки: діагностичний етап у створенні гомогенних та гетерогенних груп студентів; план роботи та тематика занять з номінальними групами гомогенного типу в першому навчальному семестрі; планування роботи з гомогенною групою – кооперацією, яка мусить відповідати продуктивному рівню професійної підготовки студентів.

Тема 3 – "Теоретична підготовка у процесі вивчення дисципліни "Хорове диригування" присвячена методиці вивчення теоретичних основ техніки диригування, мета якої є аналітичний підхід студентів до власних мануальних дій, закріплення практичних знань та умінь, розвиток самостійного диригентського мислення, використання технічної свободи та незалежності як засобу для втілення художньо-виконавських завдань. Процес засвоєння теоретичних питань проходить у три етапи:

– **початковий етап** теоретичної підготовки: вивчення будови диригентського апарату, параметрів постановки рук, основних диригентських схем, структури диригентського жесту, його властивостей, елементарних прийомів початку та закінчення виконання, диригування у стабільних темпах тощо;

– **розвивальний етап** теоретичної підготовки: засвоєння основних принципів диригентських рухів, системи жестів вищого порядку, складних метричних утворень та ритмічних організацій, багатозначності та різновидів ауфтакту, різноманіття прийомів музичної артикуляції, підпорядкування диригентської техніки категорії музичної процесуальності в усіх її проявах (у тому числі метрична перемінність, агогічні відхилення, рухливі нюанси тощо);

– **творчо-професійний етап**: вивчення творів із складними типами фактури, поліфонічною технікою хорового письма, інтерпретація масштабних хорових жанрів, трактування оперних сцен. На даному етапі важливим стає розуміння діалектичної єдності художньої та технічної сторін диригентського мистецтва, а також синтез диригентської техніки та теоретичної підготовки як еталон творчого рівня розвитку виконавських якостей тих, хто навчається.

Четвертий змістовий модуль "Підготовка до практичної хормейстерської та педагогічної діяльності" відповідає практичному компоненту ДПК та містить три теми.

Тема 1 – "Формування хормейстерських умінь у класі хорового диригування" виявляє характеристику професійних умінь диригента – хормейстера у взаємодії із моделюванням диригентсько-хорової діяльності студента. У змісті представлена методика формування хормейстерських умінь студентів шляхом створення у класі хорового диригування необхідних психолого-педагогічних умов [3]. Запропонована система базується на: всебічному вивченні в класі хорового диригування творів, що входять до репертуару хорового класу; аналізі студентами професійно-психологічних аспектів діяльності керівника хорового класу; психологічній підготовці до контакту з виконавським колективом при здійсненні "Практикуму роботи з хором". Визначаються засоби розвитку оперативності хормейстерських дій на основі формування стрижневих хормейстерських умінь: художньо-вербальних, конструктивних, аналітико-проектувальних, інтелектуальних.

Тема 2 – "Підготовка до хорового практикуму" пропонує засвоєння методів формування стрижневих хормейстерських умінь, усвідомлення особистісних якостей, необхідні диригенту для успішної роботи з хоровим колективом, а також шляхів підвищення ефективності у підготовці студентів до репетиційної роботи з хором у напрямку розвитку мовної (вербальної) та виконавської форм діяльності. Запропонована модель диригентсько-хорової діяльності студента: диригування, діагностика хорового звучання, управлінська сугестія та прийоми систематизації інформації стосовно залежності елементів хорового звучання від різноманітних художньо-технологічних чинників.

Тема 3 – "Пропедевтична педагогічна практика" є теоретичною підготовкою до проведення самостійної практично-викладацької діяльності магістрів-диригентів. Пропонується вироблення індивідуального плану відвідування занять з хорового диригування у провідних викладачів відповідної кафедри (секції, циклової комісії) навчального закладу, заняття із першим курсом – елементарний рівень, початковий етап; заняття зі студентами другого та третього курсів – репродуктивний та продуктивний рівні, розвивальний етап; заняття з випускниками – творчий рівень, підсумковий етап; групове тематичне заняття; підготовка до державної атестації та підсумкове обговорення відвідування. Пропонується спеціальна схема спостереження за перебігом навчального процесу за допомогою підготовлених завдань, які містяться у карті аналізу заняття.

Таким чином, запропоноване теоретичне обґрунтування фахової підготовки магістрів-диригентів при вивченні "Методики викладання хорового диригування" – науково-теоретичної дисципліни, що пов'язана з усіма новітніми дослідженнями у сфері хорової культури, стає засобом модернізації освітнього процесу у галузі диригентської педагогіки та сприяє засвоєнню майбутніми викладачами хорового диригування базових фахових знань, а саме:

- значення техніки диригування у професійній діяльності викладача хорових дисциплін;
- психолого-педагогічні умови організації навчального процесу у класі хорового диригування;
- шляхи впровадження основних принципів дидактики у диригентську педагогіку;
- структуру навчального процесу з "Хорового диригування" як систему;
- зміст навчання: конкретний об'єм знань, умінь та навичок з "Хорового диригування", який відбирається із відповідних галузей знань на основі наявних дидактичних принципів;
- засоби передачі відібраної інформації студенту: пояснення викладача, його власний мануальний показ, ілюстрація на фортепіано, застосування навчальних посібників, наочностей та технічних засобів;
- засоби професійної взаємодії викладача та студента, що втілюються у певній системі методів навчання з "Хорового диригування";
- ефективні форми навчання з "Хорового диригування";
- форми контролю та критерії оцінювання знань з "Хорового диригування";
- засоби корекції недоліків у процесі індивідуального навчання.

Показниками сформованості фахової диригентсько-педагогічної компетенції є комплекс теоретичних знань і практичних навичок, якими має володіти випускник диригентської магістратури:

- здійснення аналізу природних здібностей учня з метою складання для нього індивідуальної карти навчання;
- створення педагогічних та психологічних умов для формування хорового мислення диригента (оволодіння такими розумовими операціями, як класифікація, синтез, аналіз, порівняння тощо) з метою розвитку творчих та пізнавальних здібностей учнів;
- спрямування розвитку психологічних якостей майбутнього диригента: сприйняття, уявлення, пам'ять, увага, воля, почуття, емоції, асоціативне мислення, комунікативність, сугестія;

- формування професійних потреб, інтересів, переконань, мотивації діяльності, системи музичних цінностей тих, хто навчається, у ході вивчення "Хорового диригування";

- склання індивідуальних робочих програм на матеріалі кращих зразків української та світової хорової музики.

Висновки. Отже, запропонована автором цієї статті компетентнісно-орієнтована програма провідного лекційного курсу "Методика викладання хорового диригування", у системі магістерської підготовки хорових диригентів, містить основні завдання з формування професійної компетентності майбутнього викладача хорового диригування та структурована відповідно до актуального змісту його подальшої педагогічної діяльності. Впровадження викладеної вище методології фахової підготовки магістрів-диригентів сприятиме посиленню когнітивної мотивації в навчальному процесі, розширенню бази професійних знань та практичних умінь у галузі диригентської педагогіки, а також свідчатиме про науково обґрунтований підхід до процесу формування **історичного, організаційного, методичного та практичного** компонентів диригентсько-педагогічної компетенції, як складової компетентнісної моделі майбутнього хормейстера – викладача диригентсько-хорових дисциплін.

Література

1. Бурбан М. І. Українські хори та диригенти / М. І. Бурбан. – Дрогобич : Посвіт, 2007. – 672 с.
2. Живов В. Л. Хоровое исполнительство: Теория. Методика. Практика : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. Л. Живов. – М. : Гуманит. изд. центр "ВЛАДОС", 2003. – 272 с.
3. Костенко Л. В. Педагогічні умови організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів музики (на матеріалі вивчення диригентсько-хорових дисциплін) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Костенко Л. В. ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., 1998. – 16 с.
4. Лунячек В. Е. Компетентнісний підхід як методологія професійної підготовки у вищій школі / В. Е. Лунячек // Публічне управління: теорія та практика. – Харків : Видавництво "ДокНаукаДержУпр", 2013. – Вип. 1. – С. 155–162.
5. Мартинюк А. К. Диригентсько-хорова освіта в музичній культурі України другої половини ХХ століття : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.01 / Мартинюк А. К. ; Харківська державна академія культури. – Харків, 2001. – 24 с.
6. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. / О. В. Малихін, І. Г. Павленко, О. О. Лаврентьева, Г. І. Матукова. – Київ : КНТ, 2014. – 262 с.
7. Шумська Л. Ю. Формування фахових компетенцій у процесі магістерської підготовки хорового диригента / Л. Ю. Шумська // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. "Психолого-педагогічні науки". – Ніжин : Видавництво НДУ, 2015. – № 2. – С. 162–166.